

Αναγνωρίζοντας τα Φαινόμενα της Προβλητικής Ταύτισης στη Δυναμική των Ομάδων και των Οργανισμών

Ομιλία στον Ελληνικό Οργανισμό Ψυχοθεραπείας & Παιδείας στην Ομαδική Ανάλυση, 28/9/2013.

Ο όρος προβλητική ταύτιση έχει προκαλέσει μεγάλο διάλογο μεταξύ των ψυχαναλυτών - και όχι μόνο - και πολλές αντικρουόμενες απόψεις. Ταυτόχρονα αποτελεί και τον πιο διαδεδομένο όρο από την προσφορά της Melanie Klein η οποία και τον εισήγαγε. Πρόκειται για μια υποθετική έννοια που χρησιμοποιείται για να περιγράψει φαινόμενα της συναισθηματικής αλληλεπίδρασης κατά την ψυχαναλυτική διαδικασία. Όπως όμως συμβαίνει συχνά, οι ψυχαναλυτικές έννοιες γενικεύονται εύκολα και αποτελούν επεξηγηματικά εργαλεία για την ψυχική λειτουργία γενικά, ξεκινώντας από την ίδια την αναπτυξιακή διαδικασία, τις ερωτικές και οικογενειακές σχέσεις μέχρι και τη λειτουργία των κοινωνικών ομάδων.

Η ολοένα και ευρύτερη χρήση του όρου οφείλεται σε μία εγγενή του αντίφαση: αναφέρεται σε μία "εσωτερική" ασυνείδητη διαδικασία στα πλαίσια της εξέτασης του εσωτερικού κόσμου ενός ατόμου (ψυχαναλυόμενος), η οποία δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή παρά μόνο μέσω των "εσωτερικών" ασυνείδητων διαδικασιών ενός άλλου ατόμου (ψυχαναλυτής). Ενώ δηλαδή συγκαταλέγεται ανάμεσα στις άμυνες του εγώ, στην κυριολεξία αποτελεί μηχανισμό της "δυάδας" και η αναφορά του στις αρχαϊκές αλληλεπιδράσεις μητέρας-βρέφους το εδραιώνει αυτό καλύτερα. Διευκολύνει δηλαδή σε μία σειρά από παράδοξα στα οποία οδηγεί η συνεχής αφαίρεση που απαιτεί η ενασχόληση με την ατομικότητα. Ως μηχανισμός της δυάδας όμως, αποτελεί ένα επιστημολογικό και μεθοδολογικό πρόβλημα - και όχι μόνο για την ψυχανάλυση.

Το ερώτημα "αν υπάρχει ψυχικό υποκείμενο άλλο από το άτομο" είναι που τίθεται ως κεντρική προϋπόθεση για να τοποθετηθεί κανείς απέναντι σε έναν τέτοιο όρο. Μοιραία η ιστορία της χρήσης του όρου επαναλαμβάνει την νομοτελειακή πορεία όλων των ιδεών που επιδίωξαν να πραγματοποιούν τη διάρθρωση του ατομικού και του κοινωνικού.

Στην ψυχανάλυση κάποιοι θα εμμείνουν στην καθαρά φαντασιστική και άρα ατομική της διάσταση, άλλοι θα εστιάσουν στην αναπτυξιακή σημασία των φαινομένων που περιγράφει - έτσι θα ξεπεράσουν το σκόπελο του υποκειμένου και άλλοι θα αναδείξουν την επικοινωνιακή της σημασία και θα ψάξουν να βρουν στην προβλητική ταύτιση μία γενική εξήγηση του "γιατί και πως οι άνθρωποι κοινωνούν".

Όταν όμως μιλάμε για ομάδες και οργανισμούς η γοητεία αλλά και η δυσκολία της χρήσης του όρου πολλαπλασιάζεται. Η προβλητική ταύτιση μοιάζει σχεδόν αυτονόητη στις ομάδες μέσα σε μια γενική επιστημολογική παραδοχή: "στις ομάδες τα άτομα παλινδρομούν". Έτσι μπορεί να αποτελέσει εξήγηση για τα ψυχωτικά άγχη ή την απειλή που βιώνουν οι άνθρωποι σε μεγάλες ομάδες, οργανισμούς και άλλα κοινωνικά μορφώματα, για την συλλογική επιθετικότητα, την τρομοκρατία, τις κοινωνικές συγκρούσεις κ.α. Είναι ωστόσο εμφανές ότι η ευριστική της αξία συνδέεται με το ερώτημα "τι συμβαίνει με την ατομικότητα στις ομάδες". Η χρήση του όρου στις ψυχοδυναμικές προσεγγίσεις στις ομάδες και τους οργανισμούς καταδεικνύει ότι η προβλητική ταύτιση:

A) είναι μηχανισμός εξατομίκευσης και όχι κοινωνικοποίησης και

B) έχει πρακτική και επεξηγηματική αξία πάντα σε σχέση με την ατομική βούληση, η οποία σχετίζεται με την ηγεσία ή την παρέμβαση στη δυναμική της ομάδας.

Βιβλιογραφία:

- Brown D. & Zinkin L. (eds.) (1994) *The Psyche and the Social World. Developments in Group Analytic Theory*. London: Jessica Kingsley Publications.
- Brown D. (2006) *Resonance and reciprocity. Selected papers*. London: Routledge.
- Foulkes, S.H. (1964). *Therapeutic Group Analysis*. London: G. Allen & Unwin. Maresfield Reprints 1984.
- Fraher A.L. (2004) *A history of group study and psychodynamic organizations*. London: Free Associations Books
- Gould, L., Stapley L. F. & Stein M. (eds.) (2001) *The system psychodynamics of organizations*. New York: Karnac
- Hinselwood R.D. & Chiesa M. (eds.) (2004) *Organizations, anxieties and defences. Towards a psychoanalytic social psychology*. London: Whurr Publishers.
- Hinshelwood, R.D. (1985). *Projective Identification, Alienation and Society*. *Group Analysis*, XVIII/3: 241-254.
- Hirschhorn L. & Barnett C.K. (eds.), (1993) *The psychodynamics of organizations*. Philadelphia: Temple University Press.
- Hirschhorn L. (1990) *The Workplace within. The Psychodynamics of Organizational life*.
- Hopper E. (2003) *The Social Unconscious: Selected Papers*. London: Jessica Kingsley Publications.
- Hopper, E., (2003). *Traumatic experience in the unconscious life of groups*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Huffington C., Armstrong D., Halton W., Hoyle L. & Pooley J. (eds.) (2004) *Working below the surface. The emotional life of contemporary organizations*. London: Karnac
- Kreeger L. (ed.) (1975) *The Large Group: Dynamics & Therapy*. London: Constable.
- Nitsun M. (1996) *The Anti-Group: Destructive Forces in the Group and Their Creative Potential (International Library of Group Psychotherapy and Group Process)*, London and New York: Routledge
- Oakley C. (ed.) (1999) *What is a group? A new look at theory in practice*. London: Rebus Press
- Obholzer A. and Roberts V. (eds.), (1994) *The Unconscious at Work. Individual and organizational stress in the human services*. Routledge: London
- Pines M. (ed.) (2000) *Bion and group psychotherapy*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Pines M. and Lipgar R. (eds) (2001) *Building on Bion*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Schneider S. & Weinberg H. (eds.) (2003). *The Large Group Revisited: The Herd, Primal Horde, Crowds*
- Stapley L.F. (2006) *Individuals, groups and organizations beneath the surface*. London: Karnac
- Volkan, V.D. (2001) "Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity". *Group Analysis*, 34(1), 79–97.